

mekek oktatásáról, a népiskolát kiegészítő gazdasági és háztartási iskolákról, az iskolákba és óvodákba járó gyermekeknek napközben való gondozásáról és az iskolához tartozó egyéb emberbaráti intézményekről s végül az iskolaszéki intézményről — kénytelen vagyok azonban az idő rövidege miatt ezeket más alkalomra halasztani.

A FELNÖTTEK OKTATÁSA FRANCZIAORSZÁGBAN ÉS NÁLUNK.*

A cím hallatára talán némelyekben önkénytelenül az a gondolat támad, hogy a felnőttek oktatása nem aktuális kérdés. Én, t. hallgatóim, ellenkező nézeten vagyok, a mennyiben ez oly nagy horderejű tárgy, mely a nemzet zömének lelki és erkölcsi műveltségét érinti, hogy e fölött soha sem térhetünk napirendre. De egyébként is a kulturpolitika, főleg Wlassics miniszternek az ifjúsági egyesületekre, ismétlő iskolákra, ifjúsági és népkönyvtárakra vonatkozó újabb intézkedései, a legnagyobb mértékben aktuálissá tették e tárgyat. B. Eötvös József, halhatatlan érdemű miniszterünk emlékére e hó elején rendezett ünnepélyen is nem azt hangoztatta-e a messzelátó szónok, hogy az iskolának és társadalomnak közösen kell végezni a nevelés munkáját, és befejezni azt a való életre előkészítő gyakorlati útmutatással ismétlő iskolákban és továbbképző tanfolyamokon. Avagy ki meri azt közölnünk állítani, hogy az iskola megad a népek mindent, a mire az életben szüksége van? A népiskola csak alapvető munkát végez. — a többit arra rá kell építeni; de ha nincs, a ki e munkát végezze, vagy nem úgy végzi, a mint kellene, akkor az alapvető munka is kárba vész. Az a kérdés pedig, hogy e továbbépítést nálunk ki vezesse s mi módon tegye azt, — még részben megfejtetlen és nincs megvalósítva. Ezért aktuális ma is a felnőttek oktatása.

A «Journal Officiel» 34 oldalon ismerteti mindazokat az intézményeket, a melyek Franciaországban az 1901/2. isk. évben a felnőttek oktatását előmozdították. A hivatalos jelentés 4 fejezetre oszlik. Ezek szerint fogom én is tárgyamát ismertetni és

* Felolvasta a szerző a Magy. Pæd. Társ. 1903. febr. 21-iki ülésén.

összehasonlítani a magyarországi állapotokkal, hogy belőle levonjuk a tanulságokat. Csupán azt az egy megjegyzést bocsátom előre, hogy az említett francia lap «népszerű nevelés» cím alatt közli azt a hivatalos jelentést. De mi magyarok inkább a «felnöttek oktatása» kifejezéshez vagyunk szokva, s a szokatlan cím — habár nem jogosulatlan — félreértésekre adhatott volna alkalmat, mert mi azt sokkal általánosabb értelemben használjuk.

I. Oktató intézmények.

Forrásunk első helyen azokkal az ifjakat és leányokat továbbképző iskolákkal foglalkozik, a melyeket néptanítók vezetnek s körülbelül a mi ismétlő iskoláinknak felelnek meg. Ezeknek a tanfolyamoknak a számuk 1901/2-ben 43,044 volt, még pedig 28,703 ifjak és 14,341 leányok számára; ide azonban nincs beleértve mintegy 5000 szaktanfolyam. Az előtte való évben 40,329 volt; a szaporulat tehát egy év alatt közel 3000 tanfolyam. A tanfolyamok résztvevőinek száma több, mint 400,000 fiú és közel 200,000 leány. Mily nagy számok ezek s mily óriási azok emelkedése csupán egy év alatt. Mily lelkes emberek azok a francziák, hogy ily eredményt képesek ezen a téren felmutatni!

Nálunk 1900—1901-ben 887,004 ismétlő tanköteles volt, és tényleg 512,345 járt. Igaz, hogy e szám is elég nagy. De alig hiszszük, hogy az erkölcsi eredmény annyira megközelítené a francziákét — legalább erre enged következtetni a két ország továbbképző tanterveinek összehasonlítása.

Lássuk már most, mivel foglalkoztak e tanfolyamok.

A francziáknál az oktatás tárgya vidékenkint, városenkint, falunkint más-más. Teljesen a helyi szükséghez, helyi viszonyokhoz és foglalkozási körökhöz alkalmazott. S hogy minél gyakorlatibb legyen, a tanítók és tanítványok kölcsönösen beszélnek meg a tananyag gyakorlati részét. Azért közös vonásuk e tanfolyamoknak, hogy mindenütt tekintettel vannak a vidék főfoglalkozására (ú. m. halászat, földmivelés, ács, asztalos, takács stb. iparra) és az erkölcsi nevelésre, melynek czélja a leendő állampolgár jellemképzése.

Főczéljuk: a helyi érdekeknek megfelelő szakképzés és az erkölcsi nevelés; helyesebben: megadni mindazt a gyakorlati ismeretet, a mire az életben a tanítványoknak szükségük van;

de e gyakorlatilag hasznoson kívül a tanítványoknak intellektuális és morális értékét is akarja növelni.

Mínt hogy azonban szakemberek előtt a részletek jobban megvilágosítják ezeket az általánosságokat, lássuk egy *mezőgazdasági vidék tantervét*:

1. *Francia nyelv*: Olvasmányok magyarázatokkal, fogalmazás gyakorlása; hogyan kell levelet írni?

2. *Számolás*: a méterrendszer; magyarázatok, utasítások a gyakorlati mértan, kereskedői és mezőgazdasági könyvvitel köréből; fejszámolás.

3. *Történelem és alkotmányismeret*: 1789-től maig; az 1875. alkotmány; a polgár jogai és kötelességei.

4. *Földrajz*: Franciaországnak gazdasági földrajza gyarmatai.

5. *Erkölcstan*: a társadalmi kötelességek; igazságosság és jótékonyosság; szolidaritás.

6. *Egészségtan*: szeszesisital- és dohányellenes oktatás.

7. *Mezőgazdaság*: a talaj, annak javítása; tanulmányok a takarmányról és trágyáról; a vidéken különösen termelt növények ismertetése (szőlőművelés, gyümölcsfák ültetése, nyesése, oltása stb.); a földművelési eszközök; az igavonó állatok nevelése, ápolása.

8. *Rajzolás*. 9. *Zene*.

Örömmre szolgál itt konstatálnom, hogy a mi gazdasági ismétlő-iskoláink, a melyeknek száma már 1800-ra rúg, szintén modern alkotások és igazán gyakorlati intézmények. De mégis — úgy tetszik nekem — kissé többet ölelnek fel épen azokból a tárgyakból, a melyek legkevésbé tartoznak a gyakorlati életre. Az erkölcstant, rajzolást és zenét pedig teljesen mellőzik, holott ezeknek képző hatása épen nem tagadható s bizonyára nem hiába vették fel tantervükbe a művelt francziák.

Érdekes lesz most ezzel szembe állítani egy más vidék tantervét, hol inkább az ipar lép előtérbe. Ilyen különösen a *nantesi*:

1. *Francia nyelv*: Tollbamondás, magán- és üzleti-levelek másolása, majd szerkesztése, ügyiratok, keresk. ügyletek, adófel-szólamlások, fölebbezések stb.

2. *Számolás*: A mérték, terület és tartalom; kamatszámítás, társaságsszabály, adószámítások.

3. *Egészségtan*: A munkás egészségtana, az élelmiszerek tápláléértéke. Antialkoholizmus.

4. *Rajzolás*: Diszítő motívumok utánrajzolása.

5. *Gyakorlati tudnivalók*: a) A posta- és távirószolgálatról: a közönséges, ajánlott és pénzes levél, utalvány, csomagküldés, nemzeti takarékpénztár, aggok járadékbiztosítása. — b) A vasuti szolgálatról: személy, podgyász, árúszállítás, vasuti menetrend.

6. *Történet és alkotmányismeret*: Olvasmányok és beszélgetések a történelemből 1789-től kezdve, főleg alkotmánytani ismeretek. (Az ember és polgár jogai; a nemzet souverénitása, az állam és kormány, a törvényhozó és végrehajtó hatalom; az igazságszolgáltatás, a közvélemény, az adó és a költségvetés, a tartományok és községek kormányzása stb.)

7. Ismeretek a *könyvvezetésről*, szokásos jogról, a munkás-törvényekről.

8. *Erkölcsei nevelés*: Olvasmányok és beszélgetések az emberi méltóságról és annak fentartása módjairól. (Önbecsülés, jó magatartás, munka, mértékletesség, takarékoság, társulás, kölcsönöség.) Felebarátaink iránt való kötelességekről; a családfő.

9. *Mulattató olvasmányok*, énekek, iskolai ünnepélyek (csak valóban szép, egyszerű, kifogástalan tárgysorozattal.)

Ettől már azonban nagyon elütnek a mi ismétlő-iskoláink tantervei. Hiányzanak belőlök a rajzolás, a gyakorlati tudnivalók, az erkölcsi nevelés és a mulattató rész; de talán egyebek is. «A nép oktattva van, de erkölcsi és gyakorlati életre nevelve nincs . . . A testi és szellemi nevelés erkölcsi nevelés nélkül a civilisatio vadgyümölcse» — mondta dr. Makay Béla az Eötvös-ünnepélyen. Szóval, itt is csak tanítunk, de nem nevelünk.

Maga a tanítás nincs korlátozva, teljesen szabadon és okszerűen halad a cél felé. Mindenütt magyaráznak és beszélgetnek a hasznos dolgokról, az erkölcsekről és a polgári kötelességekről. Igyekeznek megkedveltetni a földművelést és felvilágosítják a hallgatókat arról, hogy a nagy városok felé való özönlés nem hasznos. Egyik tanfelügyelői jelentés röviden így jellemzi e tanfolyamokat: «Ezekben mindazt az anyagot tárgyalják, a melyek a hallgatóknak gyakorlati hasznot nyújtanak», valóban sokat mond e meghatározás; tanulhatnánk belőle.

Ezek után áttérek a *leányok tanfolyamaira*. Ezek annyival is inkább érdekelnek bennünket, a mennyiben nálunk épen most vannak szervezés alatt az ismétlő leányiskolák. Körülbelül ezek-

nek felelnek meg azok a franciaországi tanfolyamok, a melyeket ők «a fiatal leányok tanfolyamainak» neveznek.

E tanfolyamok általánosak és speciálisak. Valamennyinek kettős céljuk van: gyakorlati és erkölcsi. Franciaországban is sok az analphabeta, kivált a cselédek közt, azért van *kezdők* és *haladók* tanfolyama — épen úgy, mint nálunk. A haladók tanfolyamainak a száma mégis természetesen nagyobb, mint a kezdőké. Szórakoztató gyakorlatokról, ú. m. zenéről és ilyen olvasmányokról is gondoskodva van.

Főszilyt fektetik a háztartás oktatására. Különösen két év óta nagy tért hódított az az esti tanfolyamokon; jelenleg pedig már az összes tanfolyamokon meghonosították. Az oktatás alapját a varrás, a háztartás hygiéniája és a főzés képezik. Az északi vidékeken szokásos, hogy a tanulók az iskolába magukkal viszik a főzeléket, tojásokat és húst s azt az e célra szolgáló tűzhelyen a tanítónő kitünő recipiéi szerint el is készítik.

A községek adják legtöbbszörre a helyiséget és a taneszközöket, illetőleg fölszerelést. A főzéshez jobbára csak petroleum-tűzhelyet használnak.

A tanítónők mindenütt bebizonyították, hogy szerény és csekély eszközökkel is a legjobban és a legizlésebben lehet a háztartást vezetni; természetesen abban a meggyőződésben teszik ezt, hogy vele csakis a közjónak tesznek szolgálatot.

Ott általán mindenki helyesli a háztartásnak ily beható oktatását, a mely különösen a megyékben bizonyúlt igen üdvösnék. Azt hiszem, nálunk sem tévesztené el hatását sem a fővárosban — sem a vidéken; mindegyikre ráférne kis észszerű és modern háztartási oktatás.

A részletekre nézve ismét egy *nantesi* tantervet veszünk például:

1. *Francia nyelv és írás*: Utasítások a levélíráásra, a tartalom vázlatára, a címzésre. Különbféle levelek másolása és szerkesztése.

2. *Számolás*: Gyakorlati példák a munkásnő és háztartásvezető szükséges ismereteinek köréből.

3. *Háztartástan*: Beszélgetés a háztartásról és hygiénáról, beleértve a gyermek és a beteg gondozását. Háztartási gyakorlatok, varrás, szabás, ruhavarrás.

4. *Rajzolás*: Ruhaminták és diszitőrajzok.

5. *Könyvvezetés*: Háztartási és kereskedelmi könyvvezetés.

6. *Szokásos tudnivalók*: 1. A postai és távirói szolgálatból: közönséges, ajánlott levelekről, utalványokról, szállítólevelekről, nemzeti takarékpénztárról, aggok járadékbiztosításáról; — 2. a vasuti szolgálat: személy, podgyász-szállítás, menetrend.

7. *Erkölcsei nevelés*: Olvasmányok és beszélgetések az emberi méltóságról és annak fentartása módjairól (önbecsülés, jó nevelés, munka, mértékletesség, takarékoság, társulás, kölcsönösség); kötelességeink felebarátaink iránt (igazság, a vélemények tisztelete, összetartás); a fiatal leány és az asszony kötelességei a családban.

8. *Szórakoztatás*: Olvasás, játék, táncz, ének, séta stb.

9. *Iskolai ünnepélyek*: Valóban szép, egyszerű, kifogástalan tárgysorozattal.

Ez — mint látjuk — sokban megegyezik a fiúk tantervével, de tanulságos a specziális női hivatás és foglalkozás ismereteinek beillesztése; nemkülönben a szokásos tudnivalók, az erkölcsi nevelés s a szórakoztató rész, a melyekre eddig nálunk a leány ismétlő-iskoláknál sem gondoltak. A közökt. kormány által újabb időben szervezett gazdasági ismétlő leányiskolák tanterve, egész szervezete igen szép, valóságos kis remekmű; de nagyon tudományos és a francziáknál utóbb említett szempontokat szintén mellőzi.

A *katonák* számára is vannak külön tanfolyamok, a melyeken az analphabéták (mintegy 10%) tanulnak írni-olvasni 4 hónapon át hetenkint négyszer 2—2 órában, s ez idő alatt azoknak $\frac{2}{3}$ -a sikerrel látogatja a tanfolyamokat. Tárgyuk: írás-olvasás, számolás, kevés helyesírás. Minden oktatás vége egy-egy olvasmány és magyarázata, a melyeknek tárgyuk a katonai erények, fegyelem, a zászló tiszteletének dicsőítése. Sőt dalokat is tanulnak, a melyeket menetelés közben szoktak énekelni. — Nálunk erre külön tanfolyamok nincsenek, ámbár a Népokt. Kör ezek tartására már 30 év előtt ajánlkozott. De mégis előfordul, hogy saját jószántából egy-egy katona részt vesz a czivilek számára tartott tanfolyamokon. Már csak legalább azt tenné meg a katonai parancsnokság, hogy az analphabétákat ily tanfolyamokra egyenesen utasítaná.

Az írni-olvasni nem tudó katonák részére tartott tanfolyamokon kívül 160 franczia ezrednél tartottak népies előadásokat,

főképen a mezőgazdaság és egészségügy köréből. Több városban úgynevezett *katoná-otthonokat* szerveztek, a hol minden díj nélkül áll a katonák rendelkezésére könyvtár, írószerek, pianinó és egyéb játék; egy ilyen maga a hadügyminiszter nyitott meg 1901-ben. — Nálunk ilyesmit nem rendeznek a legénység számára; Darányi miniszter pedig ezt az alkalmat, t. i. a katonáskodás idejét is felhasználhatná a mezőgazdaság érdekében előadások tartására.

A francziáknál a felnőttek oktatásának egyik különös, nálunk szokatlan módja az *olvasás* és *olvasztatás*, melyet ők szellemesen a felnőttek oktatása szolid fényűzésének mondanak ugyan, de hasznos részének bizonyult. Kezdetben az esti tanfolyamokon próbálkoztak meg vele, később a családokban folytatták vagy egy harmadik helyen (többnyire az iskolatermekben) tartott összejöveteleken, ma már a népoktatás integráns része.

E felolvasások tulajdonképeni tárgya a francia klasszikusok remek műveinek ismertetése. Ezek közt természetesen a színművek s előfordulnak s azokat legtöbbször szereposztással olvassák, néhol maga a rendező.

Az utóbbi években igen erősen fejlődött a felolvasásoknak ez a módja; igen sokra Hugo Viktor születésének századik évfordulója adott alkalmat. Hugo Viktor költeményein kívül azokon leggyakrabban Corneille, Molière, Racine, Voltaire műveiből olvastak részleteket. A 19. század írói közül főképen Augier, Labiche, Daudet, About, Jules Verne szerepeltek. A felolvasások mindig igen jól sikerültek; gyakran meghívták a tanulók szüleit és testvéreit s így valóságos családi összejövetelek voltak az iskolában.

Ezeket a felolvasásokat jobbra a tanítók rendezik, a kik ifjúsági és népkönyvtárakat is szerveznek. Egész sorozatot állítanak össze oly irodalmi művekből, a melyek ifjúsági olvasmányul alkalmasak. Szegényebb községben évente csak 5—6 könyvre tellett; de csereviszonyba lépnek néhány szomszéd községgel s a már egyik helyen olvasott könyveket kicserélik a másik község vagy kerület könyveivel. Néhol mindegyik olvasótól egy évben 1 sous-t (5 fillért) szedtek a könyvtár számára.

A népoktatást terjesztő egyik társulat pedig azt tapasztalván, hogy a komoly, tudományos könyveket nem olvassák, arra a gondolatra jutott, hogy a leggyakrabban olvasott regényekhez,

útleírásokhoz hozzákötött egy-egy röpiratot a tudomány, nevelés, ipar, találmányok stb. köréből, hogy így az egyáltalán eddig nem is használt könyvek szintén forgalomba kerüljenek.

A felolvasásoknak másik faja, az úgynevezett *népies felolvasások* és előadások, már nálunk is divatosak. Franciaországban az 1901/2. évben 125,000 ily előadást tartottak a tudomány és ismeretek minden ágából s mintegy 3 millió hallgatójuk volt. Ezek az előadások tanulságosak és szórakoztatók; közülök 75,000 volt vetítő képekkel. Gyakran előforduló tárgyai: a francia gyarmatok, a vulkanikus eruptiók mint időszerű tárgy; az alkohol és tüdővész, a kivándorlás elleni küzdelem stb.

Több intézet és egyesület támogatja ezeket a népies előadásokat vetítő képek és készülékek kölcsönzésével, előadások vázlatainak és azokról szóló könyveknek megküldésével.

Vannak azután oly *továbbképző iskolák* is, a melyeket különféle oktatási egyesületek szerveznek. Ily társaságok igen nagy számmal vannak; forrásunk 30-at ismertet. Ezek buzgón versenyeznek egymással a kultúra fejlesztésében; de már rég érezték a kölcsönös érintkezés szükségét. Az 1901/2. évben a nagyobb társaságok mégis némi közös megállapodásra jutottak s ebből remélni lehet, hogy ezek a különböző népoktatási egyesületek valamikor szövetkezni fognak, hogy a közös cél elérésében az erők szétforgácsolását elkerüljék és tervszerűen járjanak el.

A *népegyetemeket* vagy *népakadémiákat* is itt említjük fel. Ezek egyrészt olyan magánintézetek, melyek saját helyiséggel rendelkeznek, vagy bérelnek olyat, a hol a tagok összegyűlnek. A főjellegök a kedélyesség. Bizalmasan felkérnek valakit, hogy bizonyos tárgyból őket oktassa vagy felvilágosítsa. Azután barátságosan szórakoznak és egymást kölcsönösen oktatják; a tagok családját is gyakran meghívják s ilyenkor a gyermekek számára külön szórakozásról gondoskodnak. Céljük: a kézi és szellemi foglalkozást egymással közvetlen összeköttetésbe hozni. Az 1901/2. évben ily népakadémia 148 volt; ezek közül magában Párisban 24, külvárosaiban 19.

Nálunk körülbelül ilyen oktatás és állapot van az úgynevezett munkás szakegyesületekben, a melyeknek száma egyre növekedik.

A párisi *népotthonban*, a *közös házban* naponként van előadás, oktatás, beszélgetés a tudomány, irodalom és művészet

köréből; sőt a gyermekekről is gondoskodnak. A vidéken is elterjedt intézmény a népegyetem. Rendesen egyetemi hallgatók válalakoznak ily előadásokra és kiküldetésekre; néhol az iskolában, máshol pedig a községházán vagy a munkaadó intézetekben tartják meg azokat és mindig szórakoztató műsorral kötik össze.

Franciaországban a tudvány egyre növekedik a nép minden rétege közt s ez által, valamint az újabb találmányok által újabb oktatási szükségletek merülnek fel. Eleinte főkép alsóbbrangú hivatalnokok, kereskedői alkalmazottak vettek részt a tanfolyamokon; ma már a műhelyek munkásait is ott találjuk. Ezek pedig azért látogatják a tanfolyamokat, hogy a műhelyekben nyert gyakorlati képzést azokon elméletivel egészítsék ki. Így természetesen oly sokféle s oly specziális tanfolyamok keletkeznek, hogy minden egyes foglalkozás megtalálja a maga tanfolyamát.

Nálunk a tulajdonképeni felnőttek oktatása nagyon szűk körben mozog. *Türr István*, a népszerű tábornok, volt 1868-ban az első, ki — mintegy apostol — a merre csak járt, elhintette a magot s maga megindította az országban több helyen az oktatást s alapított «népoktatási köröket». A nemes szívé b. Eötvös József miniszter keblére ölelte a ritka emberbarátot, ki a kultura terén is oly sikereket aratott, hogy felér hadvezéri babéraival. Az általa alapított *Budapesti Népoktatási Kör* ma is él és — nem uralkodik ugyan, de működik kitartással, habár a társadalom közönye ezt is maholnap a tengődésre juttatja. Ez az egyesület foglalkozik nálunk a legrégebben és kizárólag a felnőttek oktatásával. Tart fenn ugyanis kezdő és haladó esti oktatást, magyar nyelvi és üzleti tanfolyamokat, sőt vasárnap délutáni tanfolyamokat is. Tanfolyamain részt vesz évenként 5—600 mindkét nemű felnőtt. Régebben a katonák és rabok oktatásával is foglalkozott. De tantervei — a melyeknek készítésében magam is részt vettem — még sem oly gyakorlatiak, nem oly erkölcsképzők és nem oly szórakoztatók, mint a francziáké.

A *Szabad Lyceum* kétféle, ú. m. sorozatos és egyes előadásokat tartott, még pedig 1901/2. téli félévben ipari munkások és középosztálybeliek számára a fővárosban összesen 170 előadást 13,946 hallgatóval; a vidéken 15 városban tartottak 150 előadást.

A nagy reményekre jogosított budapesti *Szabad Egyetem* «népszerű főiskolai tanfolyam» cím alatt, magas színvonalon álló sorozatos előadásokat tartott először a f. téli évadban.

Az *ipari munkások* vasárnapi oktatására szervezett országos bizottság a fővárosban 10 helyen 188 előadást tartott 34,920 hallgatóval; a vidéken pedig 25 vándor előadást 7263 hallgatóval; helyi bizottságok útján pedig 12 helyen 211 előadást. Ezek mind szórakoztatással összekötve vasárnap délutánokon folytak le nagy közönség előtt. Ebből is látszik, hogy szórakozással czélszerű a komoly munkát összekötni.

A *földmivelésügyi miniszterium* a gazdasági népoktatás céljaira gazdasági előadásokat, gazdasági tanfolyamokat és mezőgazdasági háziipari tanfolyamokat szervezett. Az előadások tárgyait kinyomatva, a résztvevők közt ingyen szétosztották. 1900-ban 1540 községben 3980 előadást tartott 572 előadó 318,487 hallgatónak; 181 gazdasági tanfolyamon volt 16,471 hallgató; 145 háziipari tanfolyamon 7754 résztvevőt tanítottak.

Ezenkívül igen szép tevékenységet fejt ki a nemrég alakult *Népakadémia*, de ez alaposan különbözik az ismertetett francia népakadémiáktól; továbbá az *Urania-egyesület*, a M. kir. *Természettud. Társulat*, a *Magyar Közgazdasági Társaság*, a *Társadalomtud. Társaság* és a *Nemzeti Muzzeum* is.

A felnőttek oktatásával és felolvasások rendezésével foglalkozó egyesület tehát nálunk is van, ámbár még jóval többre volna szükség; de a társadalom támogatása, az majdnem teljesen hiányzik. Azért a fent említett egyesületek is még sokkal többet tehetnének, ha nagyobb anyagi erő állna rendelkezésükre. Nálunk azonban még a nagyközönség nem bír érzékkel a kulturügyek iránt, csak kevés számú, művelt lelkű ember viseli az ezzel járó anyagi és erkölcsi terhet. Errre pedig lassan nevelni kell a társadalmat, s az iskola iránti érdeklődést folyton ébren tartani, mint azt a következő fejezetben látni fogjuk.

II. Jóléti intézmények.

Vannak oly egyesületek is Franciaországban, melyek ugyan az iskolákhoz vannak kötve, de hatalmasan előmozdítják a társadalmi jólétet, azért ezeket a *társadalom jóléti intézményeinek* nevezik. S minthogy igen nagy nevelő hatásuk van, joggal a népnevelési intézmények közé számítják. Minthogy pedig az általános jólét előmozdítására nálunk is nagy szükség van, legyen tehát

szabad azok javát, érdekesebbjét, a reánk nézve tanulságosabbakat röviden ismertetni. Ilyenek:

1. A *tanulók kölcsönossége* nevű egyesületek, a melyek nem egyebek, mint kölcsönös tanuló-biztosító és ellátási társaságok. Ezeket 1881-ban Cavé alapította, azért közönségesen az ő nevé-ről «Kis Cavék»-nak nevezik. Mindegyik tanuló hetenkint 10 centime-ot fizet be. Ebből 5 centime-ot, vagyis felét, személyes megtakarításnak tekintik s azt egy személyre szóló ellátási pénztárkönyvben tőkésítik; ez a könyv a «Nemzeti nyugdíjpénztár»-ból való, a hol a befizetett összeg $3\frac{1}{2}\%$ -ot kamatozik. A másik 5 centime kölcsönös biztosításra szolgál, vagyis hogy tagjainak betegség esetén naponként 50 fillért fizessen; de az egész összeget nem adják ki, illetőleg nem költik el, a mennyiben hetenkint körülbelül $2\frac{1}{2}$ fillér megmarad, ezt pedig egy általános ellátási-alapra fordítják s az állami letétpénztárba helyezik. Az állam a befizetett összeget egynegyed részzel s mindegyik résztvevő számára 1 frankkal pótolja s a tőkét $4\frac{1}{2}\%$ -kal kamatoztatja.

A francziák oly fontosnak tartják ennek az intézménynek nevelő hatását, hogy a bel- és közokt. miniszteriumok külön felügyelő-bizottságot alakítottak, mely állandó gondozásban részesíti azokat s utasították a tanítókat, hogy a növendékekben ezt a szellemet ápolják.

Ez az egyesület annyira elterjedt, oly népszerű és szükségessége, hasznos volta a köztudatba annyira átment, hogy «moralis érdekekből» az árva tanulók helyett a kerület fizeti a járulékot, csak hogy különbség ne legyen a szegény és gazdag között s a szegény gyermeknek önértékét ne sértse az, hogy ő nem lehet tagja ennek a hasznos egyesületnek.

Némely városokban a kereskedők árleengedést adnak a «Kis Cavé» tagjainak; máshol egyesek is külön adományokkal járulnak hozzá. A libourne-i kölcsönösség a tagoknak díjmentes elhelyezését honosította meg. Azok a nőtagok pedig, kik hat éves koruk előtt lépnek a társulatba, ingyen kapnak kelengyét.

1902. évi ápril 1-én volt 550,000 résztvevő tagja mintegy 12,500 iskolából, és 40,000 tiszteletbeli tagja. A befizetett összeg 3,200,000 frank, a melyből 700,000 frankot a betegségi napok fizetésére fordítottak. Franciaország több részében ezek az egyesületek szövetkezetté alakultak; sőt azon fáradoznak, hogy valamennyi tanuló-biztosító egyesületet egy nagy szövetkezetté egyesítsék.

Nálunk is volt idő, nem is oly rég, a mikor az iskolai takarékpénztárak kezdtek terjedni. Sajnos azonban, hogy sem a mi társadalmunk — sem a pädagogusok nem fogták fel annak messze kiható nagy horderejét, és az intézmény lassankint meghalt, mint maga az indítványozó, Weisz B. Ferencz. Pedig sehol sem volna nagyobb szükség arra, mint épen nálunk, mert mi egyáltalán nem tudunk takarékoskodni, könnyüvéru és fényűző nemzet vagyunk. A szegény munkás, a kinek igazán szűken van a pénze, tehát nagyon is meg kellene gondolnia, mielőtt a garast kiadja, kész az utolsó koronáját is — kivált vasárnap — korcsmába vinni vagy szórakozásra adni — és másnap nincsen betevő falatja. Gyermekekorukban kell már az embereket rászoktatni a takarékosagra, a beosztásra, akkor nagyobb erkölcsi erő nélkül is könnyebben ellentáll majd a csábításoknak. Lehet, hogy mi nem találtuk el az isk. takarékpénztárak kellő módját — s azért szüntek meg. De az a szent meggyőződése, hogy nagy jótétemény volna, ha valami ilyes dolgot az iskolákban ismét meghonosítanának. Talán a kormány tehetne valamit, a mig nem késő.

2. *A volt iskolatársak egyesülete* szintén nagyon elterjedt és igen hasznos intézmény. Ezek az egyesületek nemcsak ünnepélyeket, hangversenyeket, előadásokat, családi estélyeket rendeznek, a melyeken a volt iskolatársak és családjaik találkoznak, hanem gyakran továbbképző tanfolyamokat és egyéb intézményeket is létesítenek. Mindegyiknek van állandó vigalmi bizottsága; az általuk rendezett ünnepélyek többnyire irodalmi jellegűek. Vannak tanfolyamaik az élő nyelvek megtanulására, az iparrajzból, könyvvezetésből, néhol a gyorsírásból, egyes vidékeken az ott divatozó iparágra elméleti előkészítő tanfolyamokat rendeznek. Alapítanak gyermek-étkező helyeket, ajándékoznak ruhákat, takarékkönyveket; karácsonyfát állítanak, könyvtárakat segélyeznek stb. Gyakran kis utazásokat rendeznek egyik tapasztalt tanító vezetése alatt — rendszeren a legközelebbi városokba vagy onnét a fővárosba, sőt a külföldre is, pl. a berni felföldre; egy másik egyesület tagjai husvétkor három hetet Londonban töltöttek.

A női egyesületekben a háztartási tanfolyamok nagyon kedveltek. Továbbá szabászati, egészségügyi és főző tanfolyamokat szerveznek — különösen ott, hol a községek nem nyújtanak segélyt. Itt-ott egyes tanítónőnek sietnek segélyére valami nemes cél elérésében.

Az egyesületek az iskolát végzettek, főképen az árvák elhelyezéséről is gondoskodnak, és figyelemmel kísérik a társakat életpályájukon. Sok munkást, hivatalnokot, alkalmazottat kereső (gyár, testület) egyenesen a volt iskolatársak egyesületeihez fordul és ajánlatukra tekintettel van.

A volt iskolatársak egyesületeinek egy nagy része a «tanulók kölcsönösségét» tagjai közt is folytatja; némely kerületben (nevezetesen a Juraban) a tagok oly társulatokat alkotnak, a melyek mezőgazdasági, erdészeti vagy tengeri vállalatokat szerveznek és tartanak fenn.

Ezeknek az egyesületeknek a fejlődése nagyon kielégítő; számuk 1901/2-ben 5843 volt, ezek közt 3989 a fiúiskolák és 1854 a leányiskolák mellett.

Nálunk e szép célú egyesületek most kezdenek terjedni, már néhány iskola mellett nagyon szép eredményt is tudnak felmutatni. Szerintem igen kívánatos, hogy minden nagyobb iskola azt meghonosítsa. Én a társadalom jótékonyága, nemes tevékenysége iskoláinak tartom azokat, a melyek még a barátság, összetartás nemes érzését is ápolják.

3. Vannak *védőegyesületek*, a melyeknek az a céljuk, hogy a tanulókat és volt iskolatársakat védelmezzék és egyesítsék családi összejöveteleken, a hol ők együtt dolgoznak, illetőleg üdülést találnak. Ezeknek az egyesületeknek, a melyek jobbára kath. leányiskolákban vannak, számuk 1393.

Különösen említésre méltó a Páris 20. kerületében alapított s úgynevezett *kelengye-egyesület*. Ha egy leány 9—18 évig hetenkint 10, illetőleg 15 centime-ot fizet be, férjhezmenetelekor egész kelengyét ingyen kaphatja. A kelengyét a védőegyesület a het munkaösszejövetelek alkalmával egy családjánya vezetése alatt maga készíti.

Nálunk a védőegyesületek eddig még nincsenek meghonosítva; pedig a szegényebb néposztályra nagy jótétemény volna.

Ezzel eljutottam felolvasásom III. részéhez, mely azonban aránytalanul rövidebb lesz az eddigieknél. Tehát még csak egy kevés türelmet kérek.

III. A munkában közreműködők.

A francziáknál — mint látjuk — az egész társadalom részét vesz a népnevelés munkájában, mint egy nagy népoktató társulat. Az önkénytes oktatókat a társadalom minden rétegéből könnyen és *ingyen* kapják, úgy hogy az illető felügyelő közeg kénytelen a jelentkezőket előjegyzésbe venni, a kik gyakran évekig türelmetlenül várnak, míg rájuk kerül a sor. A ki legalább 11 évig megszakítás nélkül fáradozott a felnőttek oktatásában, az hivatalos elismerésben részesül.

Orvosok, ügyvédek, utazó ügynökök, békebirák, művezetők, igen számos nyugdíjazott tanár, tanító s azok feleségei végzik az oktatást. Egyik az ismeretekből tart előadást, másik értekezletet vagy folytatolagos előadást. S a mint a tanulni vágyó felnőttek száma, úgy az oktatásra vállalkozók száma is évről-évre emelkedik.

Lyceumi és gymnasiumi tanárok, elemi iskolai és felső népiskolai tanítók, technikai iskolák tanárai egyesülnek a népnevelés hiányainak pótlására. Segédkezet nyújtottak az értekezleteken, népies felolvasásokon a tanfelügyelőknek, tanítóknak és tanítónőknek. Az egész egyetem igyekszik a tudománynak a rendes előadásokon kívüli terjesztésében, 60,000 tanár, tanító és tanítónő és 6000 más foglalkozású vett részt a munkában.

A hivatalos jelentések különösen nem győzik eléggé hangsúlyozni, hogy az elemi iskolai tanítók és tanítónők mily nagy érdemeket szereztek ezen a téren. Pedig ott is vannak akadályok, a melyek elkedvetlenítik a tanítót. A tanítványok ott is — mint nálunk — a kedvezőtlen időjárás bekövetkeztével megfogynak, s a tanulásban talált első nehézség ott is sokat visszariaszt. Azért a tanító sem a fáradságtól, sem a költségtől, sem egyéb akadálytól nem riad vissza, mert a közjó előmozdításában való közreműködést ő dicsőségnek tartja.

Ebből a szép lelkesedésből valóban ránk férne valami, a mennyiben nálunk az emberek jobbára csak pénzért tesznek valamit. Pedig ha mi minden vonalon — a mint kellene — hozzá fognánk a felnőttek oktatásához, akkor a vallás- és közoktatási ügyekre megszavazott egész összeg sem volna elég csupán erre a célra. Hol van hát a nemes magyar szív lelkesedése, mely a hazáért nemcsak meghalni, de élni — tenni is kész? Feleljen az egész magyar társadalomnak minden egyes tagja önmagának:

vajjon tett-e csak egy hasznos lépést is önzetlenül embertársainak érdekében? ... tegyen azután lelkiismeretének sugallata szerint.

De térjünk át a felolvasás IV. és utolsó részére.

IV. Anyagi hozzájárulás.

Az oktatás költségei három helyről folytak be:

1. magánúton 2,500,000 frank, még pedig adományokból, gyűjtésből, tandíjakból, ünnepélyek rendezéséből, az oktató egyesületek hozzájárulásaiból;

2. a községek és kerületektől hozzájárulás czimén 2,270,000 frank;

3. az államtól 320,000 frank.

Ugyancsak itt említjük meg azt, hogy az állam üdvözlő, elismerő okleveleket, érmeket és kitüntetésekét osztogatott buzditásul az önkénytes oktatók közt.

Nálunk a társadalom az államtól vár mindent. Ha egy egyesület alakul, melynek tagdíjából 400 korona jövedelme van, az az államtól legalább háromszor annyit kér és vár segélyképen. Ez ha nem élehetlenség, de legalább is helytelenség. Látjuk a francziáknál, hogy az állam csak kis részben járult a fenti óriási költségekhez.

Vezetőink pedig tanulják meg a francziáktól, hogy az önkénytesen és díjtalanul vállalt nehéz munka mindig erkölcsi jutalmat érdemel.

V. Tanulságok.

Ezzel befejeztem az ismertetésemet, csupán az van még hátra: vonjuk le a consequentiát.

A francia felnőttek oktatását állandó szervezetnek lehet tekinteni. Ez szolgálat a tanügy laikus barátainak alkalmat arra, hogy akár áldozatkészségüket, akár tevékenységüket a közreműködésben gyakorolják. Az iskolát és családot közelebb hozza egymáshoz. A többször említett Makay is a népnevelési egyesületek egyik feladatának ezt tekinti. Ez terjeszti az előrelátás és szolidaritás eszméit; elősegíti a jellemek kialakulását és a lelkiismeret megnyugtatóását.

Mi pedig 1. tanuljunk a francziáktól ez eszméért lelkesülni. A tanítók buzgalma, hazafiúi lelkesedése és a társadalom támo-

gatása tette lehetővé a francziáknál a vázolt fényes eredményt. E kettő nélkül nálunk sem fog soha jobban elterjedni a felnőttek oktatása. Buzgólkodjunk tehát mi pædagogusok elsősorban e téren; különben az iskolában tett fáradozásunk sikertelen marad, nem nyer befejezést. Meg vagyok győződve, hogy igaz törekvésünk nem marad hatás nélkül s áldozatkészségünk elismerésre talál.

2. Tanuljuk meg a francziáktól, hogy a továbbképzés ne csak gyakorlati és hasznos legyen, hanem a szívképzésre, az erkölcsi nevelésre is kiterjedjen mind a két nemnél. Az elméleti tudásnak e kettő nélkül semmi haszna sincs a nép jólétének előmozdításában.

3. Tanuljuk meg, hogy a felnőttek oktatását — az ismétlőiskolát sem véve ki — össze kell kötni nemes szórakozással és könyvtárral, e nélkül csak félmunkát végeztünk.

4. Iskolai takarékpénztárnak, volt iskolatársak szövetkezetének és védegyleteknek, mint alkalmas népnevelő intézményeknek alakítását el ne mulasztjuk, vagy kapcsoljuk össze az eddig már megalakult ifj. egyesületekkel.

5. Ne várjunk mindent az államtól. Alakítsunk a vidéken «népnevelési egyesületeket» vagy «népoktatási köröket», a melyeknek egyik főcéljuk a felnőttek oktatása. Ha a művelt Franciaország oly nagy tevékenységet fejt ki e téren, s oly sokat vár tőle, akkor nekünk sokkal nagyobb erőfeszítéssel kellene munkához látnunk.

6. Az egyetemi ifjúságot nyerjük meg az eszmének és vigyük bele a munkába; az ifjúság könnyen lelkesül s ez a mi szegény és közönyös társadalmunkkal szemben nagy hasznára lehetne a népoktatásnak.

*

Lesz-e látható eredménye e tevékenységnek, a hozott áldozatoknak? — Azt ne kérdezzük. Az a mag, a melyet mi elvetünk, nem olyan természetű, hogy máról-holnapra gyümölcsöt teremhessen, hogy a bő aratás örömét mi élvezhessük. Mégis el kell vetnünk. Az a szolidaritás, mely összeköti a jelent és a jövőt, az rója ránk ezt a kötelességet, a melynek teljesítése csak önmagában találja jutalmát.

GYULAY BÉLA.